

Katedra

YU ISSN 0022/9296

31. DECEMBER

1980

LETNIK XX

ŠT. 10

lanski

mam mi prinesel nič dobrega.

mi nam dal miti

miti

miti

, da o

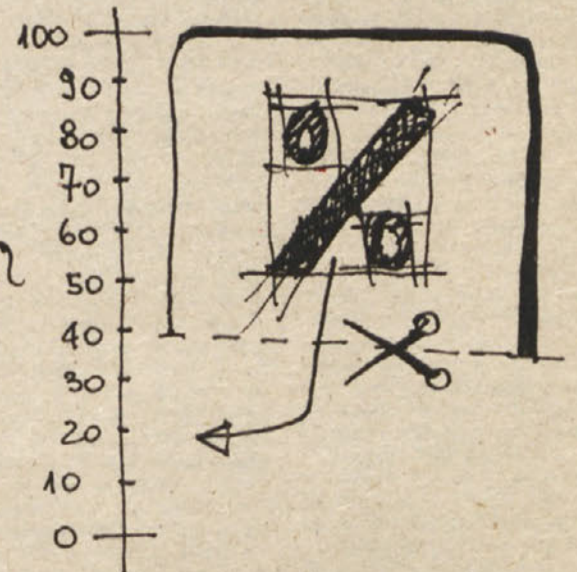

splah me govorimo.

prinesel pa nam je

šolstva in

inflacijo, s katero gremo v

**SREČNO
LETO
1981,**

ki vam ga iz vsega želi vredništvo!

Po drugi svetovni vojni gospodarstvo v skoraj vseh državah doživlja blaginjo in konjunkturo. Po tridesetih letih se pojavlja kriza, kar je še enkrat potrdilo Marxovo teorijo o cikličnem gibanju gospodarstva v kapitalizmu. Jasno, kriza ni zajela le kapitalistične države, ampak vse države in dobila karakter svetovne krize.

Kje so vzroki za krizo, kako jo rešiti? Kaj je stabilizacija in kako jo izvajati? To so osnovne teme, o katerih smo se pogovarjali z rednim profesorjem dr. Ostojem Durjavo.

O ekonomski krizi lahko govorimo le kot svetovni krizi gospodarstva. Nobenega dvoma ni, da kapitalizem predstavlja prevladujoči način družbene reprodukcije in da je treba vzroke za krizo iskati prav v kapitalizmu.

Ekonomski kriza, s katero se je srečal kapitalizem v povojnem času, najprej v letih 1973, 1974, je predstavljala velik šok, presenečenje za teoretični svet, pa tudi za vlade, ki so izvajale ekonomsko politiko. Kapitalizem je namreč po

no govoril, kljub temu pa lahko mislimo, da je dvoje gotovo res. Eno je dominacija monopolov, torej veličanska koncentracija proizvodnje in absolutna dominacija monopolov, ki je prišla do skrajne konsekvence, kar pomeni, da je prišla tako daleč, da je monopolizacija v določenih sektorjih gospodarstva začela uničevati tržni mehanizem. To je en moment, ki bi ga bilo treba analizirati in upoštevati, ko razmišljamo o nakopičenih protislovjih. Drugi moment je država, ker zame ni naključje, da dobiva

velikimi profiti, ugodne cene itd., ampak se je spremenila v kronično inflacijo. Tega ni nihče pričakoval. Gre za popolnoma nov pojav, za kronično inflacijo, za naraščanje cen tudi v času recesije in stagnacije. Imamo nov pojav, nov fenomen, ki mu v zadnjem času pravimo stagflacija, to se pravi, inflacija in stagnacija se pojavljata kot eno. Pred kapitalizem se postavlja dilema: ali zmanjšati inflacijo na ta način, da se zmanjša povpraševanje, in z zmanjšanim povpraševanjem in z zmanjšano proizvodnjo zavre inflacija. V tem primeru pride ne samo do strahotne stagnacije, ampak do depresije. To je v bistvu najslabša varianta, ki se je vsi bojimo, se pravi, kapitalizem si ne more dovoliti, da bi z ukrepi zmanjševanja povpraševanja zavrl proizvodnjo, gospodarsko rast in zaposlenost do take mere, da bi nastala ogromna nezaposlenost, da bi gospodarstvo padlo v depresijo in da bi prišlo do razpada sistema. Torej

tem, da je mezda tisto, kar je Marx definirjal kot ceno delovne sile, ampak je mezda dogovor med tremi partnerji, od katerih imajo vsi manjšo ali večjo politično in ekonomsko moč, to pa so država, delodajalci in sindikati. Tako je mezda danes družbeno dogovorna kategorija, ki v obdobju po drugi svetovni vojni kaže trend naraščanja realnih mezd, kar pomeni, da življenjski standard delavcev raste, predvsem zato, ker je kapitalizem moral na tem področju iskati možnost širjenja kupne moči. Vemo, da imajo npr. institucije pomoči brezposelnim, da država ustvarja določene fondе, ki niso majhni, da v času kratkoročnih recesij, ko število brezposelnih narašča, ne bi kupna moč bistveno padla, da bi do neke mere držali ravnotežje med proizvodnjo in porabo. Poleg tega država injicira kupno moč na področju neproduktivne porabe, razvija vojnoindustrijske komplekse itd. Vse to so naporji za širjenje

izrednega naraščanja produktivnosti dela imela relativna mezda še večjo dinamiko padanja, vendar se to ni zgodilo, in v zadnjem času opažamo, da ta padec relativne meзде ni več tako velik. Kapitalizem je danes prevladujoč sistem družbenega reproduciranja v svetu. Dejansko nimamo ne kvantitativnih ne kvalitativnih analiz o tem, koliko kapitalizem vpliva na socializem in socialistični sistem, koliko je dejansko ekonomska situacija v socialističnem odvisna od kapitalizma. Splošna kriza kapitalizma ima toliko večji učinek na gospodarstvo posameznih socialističnih držav, kolikor bolj so te države povezane s svetovnim gospodarstvom, kolikor je neka določena država s svojim uvozom in izvozom povezana s kapitalističnim svetom, in toliko bolj je kriza kapitalizma neposredni dejavnik nestabilnosti v tej državi. Mi vemo, da pri nas ta vezanost s kapitalističnim svetom še ni dosegla tolikšnega kvantuma, da bi se lahko bali, da

ukvarjala s problemi razdelitve in potrošnje, zelo malo pa je napravila na področju proizvodnje in pridobivanja dohodka, in bo najbrž treba iskati napake v nerešenih problemih primarne delitve nacionalnega dohodka, to se pravi na področju pridobivanja dohodka, ki mu nismo posvečali skoraj nobene skrbi.

Nekateri ekonomisti, mislim, da je politika tudi sprejela ta koncept, so menili, da je možno gospodarstvo urejati z ukrepi keynesjanske šole in tako kot v kapitalizmu je ta politika privedla do forsiranja inflacije tudi pri nas. Mi smo področje planiranja zanemarili, planiranja praktično dvajset let nimamo. Zdaj ko imamo zakon o planiranju, to planiranje spet ne funkcionira. Vprašanje je, koliko je ta zakon o planiranju primeren za operacionalizacijo. Mislim, da ima določene pomanjkljivosti, ki jih moramo čimprej odpraviti, da začnemo planirati narodno gospodarstvo in njegovo osnovno strukturo na daljši rok, ker

POGOVOR S PROF. DR. OSTOJEM DURJAVO

DRŽAVA NOČE UMRETI

vojni doživljaj konjunkturo, ki je bila prekinjena s kratkoročnimi recesijami, ki niso pomenile nobenega problema pri premagovanju in je vladal velik optimizem v teoretičnem in poslovnem svetu v kapitalizmu — do leta 1973, ko je ta kriza izbruhnila, in po letu 1973 pa do danes vlada neke vrste strah, negotovost glede bodočnosti, ker kapitalizem danes gre v naslednjo krizo, ki ne bo nič manj ostra kot prejšnja. Danes je prevladalo prepričanje, da kapitalizem ni tisti stabilni sistem, ki ne bo več doživljal krize oz. je krize obvladal in da teorija danes pravzaprav nima odgovora na to, kje so vzroki za te krize. Tudi ekonomska politika nima receptov, ker se na stara keynesjanske načine anticiklični politiki ne more več upirati. Trenutno zasledimo, da ne najdejo poti iz krize, vprašanje je, kaj bo bodočnost pokazala. Zahodna teorija ni dala nobenega drugega odgovora, razen da pravi, da je vzrok za krizo energetska kriza, se pravi oskrba z nafto, cena nafte, kar seveda ne more biti zadovoljiv odgovor za resnega teoretika, sploh pa ne za marksista, ki išče vzroke kritičnih situacij v kopičenju družbenih protislovij. To je lahko le povod, lahko je pobudnik, nikakor pa ne globalni vzrok. V kapitalizmu povojnega časa so se kopicila protislovja, ki so izbruhnila leta 1973 kot težka kriza. Danes kapitalizem stoji pred dilemo, podobno, kot je stal 1933. leta, da je treba v celoti nekaj spremeniti, pred dilemo ponovne spremembe kapitalističnih produktivnih odnosov. Težava za marksistično analizo je v tem, da nimamo analize teh procesov, ki se po vojni dogajajo. Tudi v literaturi nisem našel odgovora, da bi argumentira-

nestabilnost v svetu pa tudi pri nas obliko inflacije, kajti inflacija je posledica vse močnejšega jačanja države. To jačanje se izraža v naraščanju državnih izdatkov in jačanju ekonomske moči ne samo z davčnim sistemom (s tem da obdavčuje presežno vrednost in jo preliva v državni proračun, ker bi bilo to premalo), ampak napaja svoje dohodke z inflacijskim denarjem, in to je zelo pomemben vir vseh državnih proračunov, predvsem ameriškega. Treba je vedeti, da je v bistvu tako imenovano inflacijsko injiciranje porabe in ta problem tudi danes ni rešen. Kapitalizmu je grozila kronična depresija, kar je že v prejšnjem stoletju napovedal Kautsky. To bi se uresničilo, če takrat kapitalizem ne bi imel takega teoretika, kot je Keynes, ki je našel teoretični model za izhod kapitalizma, in da ni imel leta 1943 Roosevelta v Ameriki, ki je bil pripravljen sprejeti to ekonomijo v politiko vlade. Ta koncepcija je delovala dolgo zelo uspešno in je kapitalizem po tej koncepciji reševal probleme, svoja notranja protislovja trideset oz. štirideset let. Protislovja pa so se kopicila, in danes je princip "deficit tending" popolnoma odpovedal, ker inflacija ni več obvladana. To ni več tista inflacija, o kateri je govoril Keynes, ki bi spodbujala porabo, povpraševanje, se pravi omogočala visoko konjunkturo, obračanje kapitala z

mora država še naprej injicirati povpraševanje, vendar manj, da bi pri določeni stopnji nezaposlenosti in naraščanja cen omejili gospodarsko rast. Z obstoječo inflacijo pride namreč do slabše kvalitete produkcije, interes za ekonomijo dela propade, torej propade sistem, ki temelji na ekonomiji dela, na zniževanju stroškov in povečevanju produktivnosti. Izhod je torej v stagnaciji ob inflaciji, kar pomeni, da je gospodarski sistem v skrajni krizi: rastoči trend kronične inflacije, stagnacija, omejevanje in zniževanje gospodarske rasti in naraščanje brezposelnosti vodijo kapitalizem v propad, ker sistem ni več v stanju razrešiti globalnih problemov razvoja produktivnih sil družbe.

Kapitalizem danes rešuje svoje probleme veliko bolj barbarsko, kot to izgleda na površju. Katere so konkretne oblike in posledice reševanja ekonomske krize?

Nekateri teoretiki so menili, da je kapitalizem enkrat za vselej z državno intervencijo rešil problem protislovja med proizvodnjo in porabo. Zaradi družbene delitve dela v kapitalizmu poraba ne more slediti proizvodnji, kar pomeni, da povpraševanje ne more absorbirati proizvodnje. To je glavni problem, ki ga tudi državni kapitalizem ni rešil, in je še danes prisoten. Če analiziramo dejstvo, potem lahko ugotovljamo, da je kapitalizem moral pod pritiskom tega protislovja spremeniti določene odnose, najprej na področju mezd in plač prebivalstva. Moral je nekaj bistveno spremeniti na tem področju, ker danes ne moremo več govoriti o

notranjega trga v posameznih centrih kapitalizma, vendar tudi to ni zadoščalo in moglo absorbirati te velikanske proizvodnje. Zato se v kapitalizmu pojavlja še internacionalni faktor, to pa so odnosi razviti — nerazviti. Zaradi protislovja se kapitalizem kljub konjunkturi po vojni sooča s problemom, ki vse bolj pritiska, to je problem kroničnih viškov kapitala. Vemo, da je našel imperializem izhod v kolonializmu in da je izvažal kapital v kolonije. Posledica tega je bil razpad kolonialnega sistema v petdesetih in šestdesetih letih. Največji monopoli in mednarodne družbe itd. so našli nov način, ki ga nekateri menjujejo ekonomski imperializem, za razliko od prejšnjega političnega imperializma. Kapital je tako deloma preprečil padanje profita in samih centrov kapitalizma, obenem pa je vztrajno omejeval zunanji trg. Gre za to, ali je že prišlo do tiste meje, ko ni več mogoče omejevati kupne moči svetovnega trga zaradi zaostajanja nerazvitega sveta, to je treh četrtin sveta, kjer je veličanska rezerva, da se kupna moč svetovnega trga poveča in da se v svetovnem merilu reši problem proizvodnja—poraba, ki ga znotraj kapitalističnih centrov ni mogoče rešiti, ali preiti na večjo konsolidacijo, na večjo pomoč, drugačne odnose med narodi, novi ekonomski red, ki ga je sprožila Jugoslavija, in se sprizniti z bistveno nižjim profilom.

Realne mezde naraščajo, vendar relativne padajo!

Lahko rečemo, da relativne mezde padajo. Čeprav bi lahko pričakovali z vidika političnoekonomske analize, da bo zaradi

bo stagnacija in kriza kapitalizma odločno vplivala na naš razvoj. Da pa vpliva, o tem ni dvoma.

Protiinflacijska in protistagnacijska politika v kapitalizmu se kaže v znižanju profita in povečanju relativne meзде. Kako se rešuje ta inflacijska in stagnacijska kriza v socializmu?

Za socializem vzhodnega bloka lahko rečem, da na zunaj inflacije ni, ker imajo strogo administrativne cene, skozi katere se ne more pokazati inflacija, se pravi, na zunaj je ni, v resnici pa je zelo visoka. Kaže se v dolgih vrstah in slabi oskrbi, nizki kvaliteti proizvodov. Pri nas je absolutno odkrita inflacija, ker cene niso toliko administrirane, da ne bi naraščale pod pritiskom tržnih razmer. V tem trenutku je najpomembnejša borba, da morajo socialistične sile pri nas dobiti bitko za stabilizacijo gospodarstva za odpravo inflacije. Kje je globalni vzrok nestabilnosti? S pozicije marksistične analize moramo reči, da je globalne vzroke treba iskati v konfliktu, ki pri nas obstaja med produktivnimi in kapitalističnimi sili. Vprašati se moramo, kje so te institucije nepopolne oz. kje jih je treba dopolniti, da se uskladijo z razvojem proizvodnih sil in da omogočijo njihov neovirani razvoj. Če bi se vprašali, kje so še osnovni vzroki, bi povedal to, da je za našo povojno družbo mogoče najbolj značilno to, da se je pretežno

za mene planiranja ne more biti, če v plan niso vgrajeni osnovni parametri ekonomskega razvoja. Brez planiranja bomo imeli stalno probleme urejanja in neurejenosti gospodarskega sistema. Drugi veliki problem so tržišče in cene. Na tržišču vse bolj prevladuje administriranje, in te cene, z ekonomskega vidika gledano, ne kažejo produktivnosti dela posameznih ekonomskih subjektov niti ne dinamike povpraševanja. Na tem področju imamo grozljive primere, da so OZD, ki so na vrhu evropske produktivnosti in povpraševanje po proizvodih teh organizacij je večje od ponudbe, dohodkovno na psu. To se pravi, da cene njihovih proizvodov ne odseva nič, to je administrativna cena, ki ne kaže ekonomske situacije. Z vidika produktivnih odnosov pa je jasno, da neha samoupravljanje, če delavec nima te pravice, da bi odločal o cenah. To je osnovni instrument upravljanja in je cena popolnoma odtujena od neposrednih proizvajalcev. Če delavec ne odloča o cenah, tudi o dohodku ne more odločati, ker je cena primarni dohodek. Najprej moramo urediti primarni dohodek, to je pridobivanje dohodka prek trga. Ta mora realno odsevati produktivnost dela in stanje na trgu, da bi vsak gospodarski subjekt pridobil tak dohodek, ki ustreza produktivnosti njegovega dela ali povprečni produktivnosti dela, potem pa bomo razpravljali o tem, kako bi tak dohodek optimalno razdelili. Tukaj pridemo do problema porabe pri nas, ker danes obstaja teza o varčevanju v omejevanju porabe. Zdi se mi, da je to popolnoma napačno, in sicer že iz osnov marksistične analize, ker je po-

trošnja sestavni del procesa reprodukcije. Ne moremo govoriti o potrošnji, ne da bi govorili o proizvodnji, celo narobe, najprej moramo govoriti o proizvodnji, in šele potem o potrošnji, ker je proizvodnja primarna v procesu družbene reprodukcije. Pravimo, da je potrošnja treba omejiti. S tem se strinjamo, ampak ne na splošno, potrošnja ima reprodukcijski značaj, je del družbene reprodukcije. S tem hočem povedati, da vsaka proizvodnja pomeni hkrati potrošnja, vsaka potrošnja pa mora imeti povratni učinek na proizvodnjo, drugače ta proizvodnja ni ekonomsko in družbeno utemeljena. Vsaka potrošnja, ki ima povratni učinek na proizvodnjo, ki je s proizvodnjo neposredno povezana, je ekonomsko in družbeno utemeljena in je ni treba omejevati. Nasprotno, če bomo tako potrošnja omejevali, bomo omejili proizvodnjo, in smo zopet v inflaciji. Če torej potrošnje ne bi omejevali in bi na področju proizvodnje nekaj napravili, bi povečali produktivnost dela in povečali proizvodnjo, potem je to izredno pomemben faktor protiinflacije in stabilizacije. V skupni družbeni porabi sta dva sektorja taka, da predstavljata neposredne proizvajalne sile, to je znanost in izobraževanje. Sam sem prepričan, da prav v ta dva sektorja, ki sta najbolj neposreden produktivni odsek, to je šolstvo, izobraževanje in znanost, dajemo premalo sredstev, da so za optimalno organizacijo dela sredstva premajhna, kar pomeni, da je tudi učinek mnogo manjši, kot bi lahko bil, in mnogo manjši od pričakovanega. To pomeni, da omejevanje sredstev na tem področju neposredno deluje kot dolgoročni faktor inflacije in nestabilnosti. Tu je namreč treba presojati vsak odsek posebej. Posebni odsek je naraščanje administracije, ki narašča povsod v svetu in je sploh kategorija, ki bi jo bilo treba posebej študirati. Administracija očitno raste pri nas čez vsako mejo, ki je še razumna in sprejemljiva. Kaj to pomeni z vidika družbenih odnosov? To pomeni jačanje administriranja na vseh področjih upravljanja družbe in gospodarstva, kar

ja sproža veržno reakcijo, pomeni naraščanje informacij do nesmisla, inflacijo papirja, inflacijo informacij, kar pomeni v bistvu dezinformacijo, in to seveda širi administrativni aparat, ki na ta način najde svojo existenco, v bistvu pa ruši družbene odnose.

Morava spregovoriti še o segmentu te stabilizacijske politike: to je nasa orientacija v izvoz, ki pomeni bolj tesno povezanost s kapitalizmom, in čim bolj tesna je ta povezanost, tem večji je vpliv na nestabilnost socializma. Ali je lahko nevarna taka dolgoročna politika?

To je vedno dvorezno, samo da nimamo nobene izbire, da je treba izvažati, da se je treba vključiti v proces mednarodne menjave in tudi v kapitalistični svet. Socializem ne moremo razvijati za zaprtimi vrati, tako kot si je to zamislil Stalin, in je treba dobro preučiti, kaj se na Zahodu dogaja, ker se tudi tam dogajajo določene transformacije produkcijskih odnosov in institucij, in to pot objektivnim pritiskom znanstveno tehnične revolucije. Pomeni, da gre tudi za objektivne procese, ki jih moramo dobro registrirati, ker se iz tega lahko kaj naučimo, ko razmišljamo o našem lastnem ekonomskem sistemu. Treba je razmišljati o teoriji in praksi kapitalizma. Naučiti se moramo, da z marksistično analizo jemljemo racionalna zdrava zrna povsod tam, kjer nastajajo, in jih vgrajujemo v naš sistem. Mislim, da so ekonomisti tu nedvomno enotni v oceni, da neko gospodarstvo, ki je srednje razvito kot naše, mora nujno iti v mednarodno menjavo, če hoče oplojevati svojo kvaliteto in napredovati. Ne samo zaradi tega, da bi z izvozom omogočili nakup tistega, česar sami ne proizvajamo, ampak tudi zato, da se zunaj kaj naučimo, da pridemo pod kriterij ostrejša, mednarodne verifikacije svoje produktivnosti dela itd. in da se usposobimo za prenos tehnologije, tehnike, znanja itd. in da prenašamo to znanje v svoj sistem, v gospodarstvo.

ponovno preložili problem recimo koncipiranja trga in cen. Pet let smo to prelagali, potem smo to zakonsko uredili. Žal zakon ni uporaben, in smo ta problem ponovno preložili na naslednje leto. Mislim, da je treba urediti predvsem naš planski sistem, nato pa vprašanje trga in cen, zaradi same ekonomije in zaradi družbenih odnosov, zaradi samoupravljanja. Na področju razdelitve se mi zdi potrebno dopolniti sistem v določenih elementih. Drugič, delegatski sistem ne deluje tako, kot bi moral, ne

upoštevati to relativno veliko obremenitev človeka, ki jo ima po obveznem delovnem času, ker ta delovni čas ni tri, štiri ali pet ur. Treba je upoštevati tudi različno strukturo izobrazbe. Mislim, da je naš človek še zmeraj specialistično izobražen, še ni univerzalen. Na tem področju je treba nekaj napraviti z ljudmi, da bodo strokovno usposobljeni sodelovati v procesu sprejemanja odločitev. Treba je usposobiti informacijski sistem za to, da bo dal samo potrebne informacije in v primerni

viti na pravo mesto. Eno je ekonomija kot družbena veda, ki ne more dati absolutnih in natančnih rezultatov, lahko da neke alternative, lahko da neko diagnozo o tem, zakaj ne neki problem nastal in kakšne so njegove rešitve. Prva napaka je mnenje, da ekonomija pri nas mora dati absolutne rezultate in mora servirati politiki absolutne rezultate. Druga napaka je, da povsod v svetu in tudi pri nas sprejema končne odločitve politika in ne ekonomija. Če govorimo o ekonomiji, mislim na eni strani

sobni danes skonstruirati zaradi tega, ker je praksa socializma prekratka, da bi lahko to prakso teoretično posplošili. Po moji oceni je potrebna politična ekonomska analiza, ker gre za analizo, ki mora ekonomske probleme razkati do produkcijskega odnosa, do razrednega jedra. Ta analiza je torej nujno potrebna ravno v tej dobi, ko se vse spreminja, in če je ta analiza potrebna, potrebujemo tudi politično ekonomijo socializma, kakršnako je in kakorkoli je nepopolna. Ugotavljam, da sta kljub temu vsaj

DRŽAVA NOČE UMRETI

pomeni dominacijo in politično moč na vseh področjih in obenem manjšo vlogo samoupravljavcev. Administracija ne narašča samo v državnem aparatu, to se pravi v družbenopolitičnih skupnostih, izvršnih svetih itd., ampak narašča tudi »samoupravna administracija«. Celotno v samoupravne institucije tihotapimo administrativni aparat, ki narašča. Narašča tudi režija v sami proizvodnji, to je poslovodna režija, narašča mogoče tudi objektivno nujno zaradi izredno velikega administriranja. Sama administraci-

Zdaj ste na splošno ugotovili, kje so vzroki in kje bi se morali boriti za stabilizacijo. Kako bi lahko pospešili rešitev krize?

Po mojem mnenju je v tem trenutku najpomembnejše tisto, kar sem že prej omenil in kar je naš veliki dolg od tistega časa dalje, ko smo likvidirali centralno planski sistem, nekje pri petdesetih letih, da uredimo odnose v pridobivanju dohodka. To bi bila naloga, in je skrajno neodgovorno, da smo

prispeva k temu, da bi delavcem približali odločitve, ki se sprejemajo na različnih nivojih od OZD pa vse do družbenopolitičnih skupnosti. S tem ne kritiziram delegatskega sistema, menim, da je to edina možna rešitev na našo družbo, vendar ga je treba operacionalizirati, spraviti ga je treba na raven, ki smo jo danes sposobni doseči na tem področju. Treba je upoštevati objektivne okoliščine in ne le želje. Za mene je objektivna okoliščina to, da je delavec sedem ur zaposlen in da težko dela. Treba je

obliki zapisane, da bo to res informacija, ki bo rabila samoupravljalcu za orientacijo in za učinkovitejšo odločanje in vključevanje v proces odločanja.

V zadnjem času so se pojavljale polemike okrog iskanja krivca za tako situacijo. Politiki so govorili, da so krivi ekonomisti, ekonomisti so govorili, da jih nihče ni poslušal, še manj ubogal. Kaj menite o tem?

Meni se zdi, da je glede tega treba razjasniti dve stvari, jih posta-

teoretično ekonomijo in na drugi strani ekonomijo v praksi. Večino ekonomistov je zaposlena v praksi in ti se soočajo s konkretnim reševanjem gospodarskih problemov, ti pokažejo, kaj je praksa zmogla, kako je praksa lahko izkoristila institucije gospodarskega sistema in ekonomske politike države, se pravi politične odločitve. Zdi se mi, da je bistvo tega odnosa v tem, da se je politika, ki sprejema odločitve, mogoče premalo opirala na rezultate ekonomske znanosti kakor tudi na rezultate ekonomske prakse, da bi se bolj morala opirati na to, kaj je v praksi izvedljivo. Politika je imela za to premalo poslušala in je vztrajala v svojem konceptu, kljub temu da je praksa jasno pokazala, da ta stvar ne gre, in potem je prišlo do tega, da je postala praksa drugačna, kot jo to v ustavi napisano. Manjka dolgoročni dialog med politiko, ekonomsko znanostjo in ekonomsko prakso. Med temi faktorji bi moral biti dolgoročni stik in neprestani dialog. Gre za preveliko birokratizacijo družbe, kar pomeni, da se politika izloča in se postavlja nad družbo. Politika zahteva, da se sprejemajo neki sistemski zakoni, servira izdelan projekt, ima seveda svoj aparat, v katerem so tudi ekonomisti. Manjka verifikacija institucij, ki delujejo samostojno kot znanstvene institucije. Te institucije, bodisi znanost, šole in tako dalje, dobijo izdelane projekte in imajo teden dni časa, da jih pregledajo in dajo pripombe. To ni dolgoročni dialog med ekonomsko teorijo in politiko. Drugo pa je, če praksa nečesa ne sprejme. Potem je treba prisluhniti, zakaj ne sprejme, ali gre tukaj za deformacije, npr. tehnokratske ipd., ali pa gre za dejansko nezmožnost, da se neki koncept v praksi realizira, ker situacija ni zrela za to.

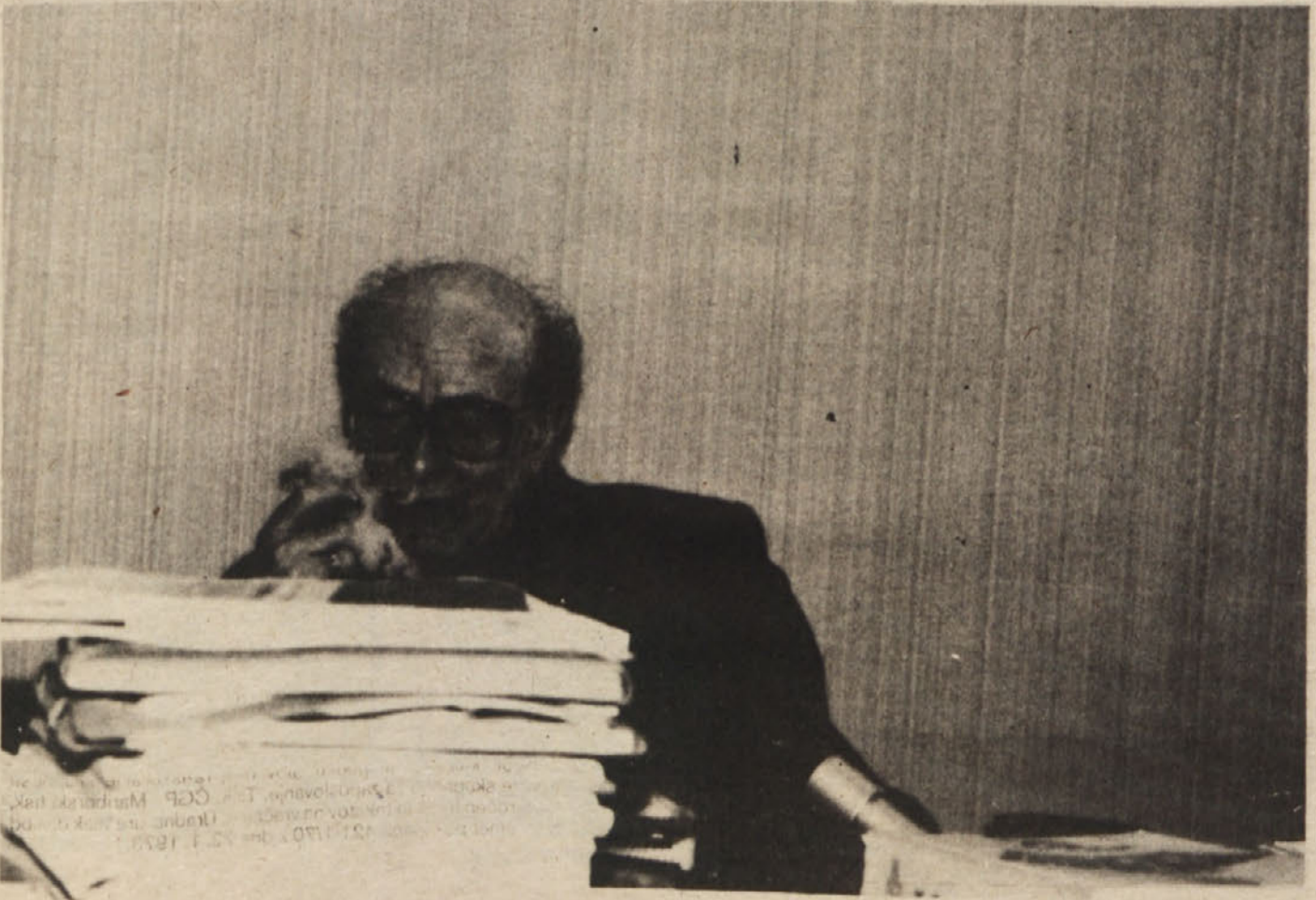
Koliko je sploh razvita ekonomska teorija socializma, politična ekonomija socializma?

Pravzaprav smo na začetkih in nekateri ekonomisti pri nas trdijo, mislim da nimajo prav, da politične ekonomije kot osnovne vede na področju ekonomije nismo spo-

dva dela politične ekonomije taka, da jih je možno argumentirano zapisati in vključiti v politično ekonomijo socializma. Prvi del so strateški cilji socializma, kar so klasiki napisali o socializmu, in sicer na podlagi take temeljite analize, kot je Marxov Kapital, kritične analize in njegovih protislovij in na osnovi tega so izdelali nekaj tez ali nekaj stališč, kakšen bo socializem kot antiteza kapitalizma, kot razreševanje osnovnih protislovij kapitalističnega sistema. To je, mislim, v svetu na najbolj globalni ekonomski analizi izdelan koncept socializma. To je treba vključiti v vsako politično ekonomijo socializma. Nobena politična ekonomija socializma ne bi bila popolna, če ne bi v celotnem poglavju obsegala temeljito analizo protislovij sodobnega kapitalističnega sveta. Politična ekonomija mora izluščiti racionalno jedro teh procesov in sprejeti tisto, kar je progresivno. In ravno tukaj čisto pozabimo, da je jedro družbenega dogajanja razredni boj, ki v naši družbi še traja in se v obdobju krize še zaostreje.

Ekonomska kriza ni rezultat trenutnega vpliva razrednih družbenih dogajanj. Vzroki so nastajali celo vrsto let in bi bilo iluzorno pričakovati, da bo kriza odpravljena v enem letu. Koliko bomo, po vaši oceni, še imeli stabilizacijskih let?

Dosti. Podobne stabilizacijske ukrepe bomo imeli še najmanj dve leti, tudi pozneje nam ne bo lahko. Celotno svetovno gospodarstvo se bo moralo obnašati drugače in iskati izhod iz krize. Pred vse ekonomije sveta se postavlja imperativ drugačne mednarodne menjave dela, racionalnejšega obnašanja, presejanja ozko profinilnih interesov itd. V razreševanju krize ima socializem ogromno prednost pred kapitalizmom in to prednost moramo izkoristiti, moramo znati izkoristiti. Sam državni aparat tega ne zmore in se je zato treba še bolj boriti za samoupravno pot odločanja. Kajti, stabilizacijski boj je boj za samoupravni socializem, ki ga ne moremo dobiti brez samoupravnega socializma.

ALI JE ŠTUDENTSKI DOM

Pred okroglo mizo

V prejšnji številki Katedre smo celo stran posvetili problematiki študentskih domov. Po objavljenem pogovoru z direktorjem študentskih domov Branetom Popovičem so bili stanovalci malce užaljeni: zakaj nimamo dali možnosti, da povedo, kaj mislijo, kako se počutijo v domovih, kaj (ne) delajo itd. Spričo tega se je uredništvo odločilo organizirati okroglo mizo in s plakati povabiti vse zainteresirane stanovalce in upravo. Na plakatih je pisalo, da se bomo pogovarjali o cenah, o storitvah, o hrani, o odnosu uprave do stanovalcev itd. Torej, teme so bile tako izbrane, da bi pritegnili čim večje število študentov. In to se ni zgodilo. Prišlo jih je okrog deset, z nami pa je sedel in največ govoril direktor Popovič. Kljub upravičeni kritiki o neprimernosti časa (okrogla miza je bila ob desetih) nismo mogli razumeti, da je le deset stanovalcev (od 1250) zainteresiranih za pogovor. Večina jih še danes trdi, da nihče ničesar ne naredi, da bi bili informirani.

Zal, imen prisotnih ne moremo objaviti. Prepričani smo, da to niti ni tako pomembno. Mogoče o udeležencih le en podatek: približno polovica je imela določene funkcije v študentskih domovih (samouprava, ZSMS ...), druga polovica pa je prišla naravnost iz buffeta.

Mogoče boste na fotografijah prepoznali kolege.

Katedra: Na začetku pogovora prosimo tovariša Popoviča, da nas seznanite s sistemom financiranja študentskih domov.

Popovič: Edino, kar od družbe dobimo, so sredstva za amortizacijo po minimalni stopnji in sredstva za investicijsko vzdrževanje za starejše objekte, ki pa so od leta 1977 v absolutni višini enaka. Ta sredstva so, ko sem že omenil, namenjena vzdrževanju starega naselja, vendar smo jih prisiljeni nemalokrat uporabljati za investicijsko vzdrževanje novih objektov. Vse druge stroške moramo pokriti sami. Iz tega lahko sklepamo, da so cene stanovanja in prehrane nujno ekonomske. Isti primer je z Ljubljano.

Drugo pa je, da del cene prehrane pokrivamo z oddajanjem prostih kapacitet: pripravljamo malice za delovne kolektive in ponujamo prostore za prireditve drugim odjemalcem. Te usluge so po

jo za 12 mesecev po 650 za najnižjo kategorijo, kar je več od naših stanarin za isto kategorijo. Če bi s prvim januarjem plačevali za celo leto, predvidevamo, da bi bile mesečne cene nižje za 100 do 140 dinarjev, odvisno od kvalitete ležišča. Nove podražitve, stanarin vsaj v prvih mesecih naslednjega leta ne predvidevamo. Bojimo se le, da bo prišlo pri prehrani do majhnega zvišanja. Če bi pristali na nov način plačevanja, bi naši stanovalci plačevali približno toliko kot ljubljanski.

Stanov.: Kar naprej govorite o stroških, ki jih morate pokriti. Zakaj tudi uprava ne bi malo bolj varčevala. Samo za zadnje popravilo vodovoda smo plačali 30 milijonov, tople vode pa nismo imeli dva meseca.

Popovič: Stvar smo popravili, tako kot smo znali, a je funkcionirala le dva dni. Ker pa so študenti misli, da še vedno popravljamo, so nam okvaro prijavili šele čez 14 dni. Strokovnjaki, kljub dogovorom in naročilnici in intervencijam niso prišli. Če trdijo, da so imeli objektivne težave, ne moremo jim nič. Samo dve delovni organizaciji sta, ki take okvare lahko popravita. Nočejo priti in pika.

Stanov.: Lani tudi nekaj časa ni bilo za kurjeno in ni bilo tople vode, in ste nam to odšteli od stanarine. Letos se to ni zgodilo. Plačevali smo enako, kljub temu da nismo dobili tistega, kar smo plačali.

Popovič: Problem je v tem, da zaradi tega našemu delavcu ne moremo zmanjšati osebnega dohodka.

Katedra: Prosim, vrnimo se na prejšnje vprašanje: kaj stanovalci menite o stroških in koliko ste informirani?

Stanov.: Naše predsedstvo je v stalnem kontaktu z upravo in je kar dobro seznanjeno s temi problemi. Problem pa je mogoče v tem, da te informacije ne pridejo do vseh stanovalcev, do baze. To je seveda odsev delovanja posameznih predstavnikov po stolpih. Seveda imamo tu opraviti tudi z malomarnostjo stanovalcev samih. Na zbor stanovalcev bi gotovo lahko prišli vsi, vseh 1252 študentov. Pride pa jih 60. Potem se pa vprašujemo, zakaj tako slaba informiranost. Če npr. skličeš sestanek v nadstropju, jih pride manj kot polovica.

Gre torej za nezainteresiranost stanovalcev. Mislim, da so stanovalci najbolj nezadovoljni s serviserji. Nihče ni bil proti podražitvi, spori z upravo so vedno prihajali zaradi kvalitete storitev.

Stanov.: Jasno je, da prihaja do podražitve zaradi inflacije. Študente tukaj še nekaj zanima: ali so stroški upravičeni, če so napravili dobre pogodbe, če so stroški pravilno prikazani itd.

pa zato, ker lahko študent varčuje le pri hrani. Vendar ugotovljamo, da število stanovalcev, ki se hrani v naši kuhinji, nenehno raste. Kljub podražitvi je tukaj najceneje in kvaliteta je zadovoljiva.

Stanov.: Povedali ste, da se situacija v prehrani izboljšuje. Majhno število prodanih obrokov pa izhaja še iz časov, ko je prehrana v študentski menzi bila dosti dražja kot npr. v Centru.

Popovič: To je res. Sektor prehrane se je znotraj reorganiziral. Ukrepali smo in situacija se je izboljšala. Kvaliteta hrane je zadovoljiva in s cenami smo konkurenčni ostalim obratom družbene prehrane. Kvaliteta je seveda najvažnejša. Že prej smo ugotovili, da ni toliko važna cena storitve kot pa njena kvaliteta.

Stanov.: Mnogi se odločamo za dva obroka na dan. Toda malica dopoldan se prav v ničemer ne razlikuje od večerje.

Popovič: Ne bom trdil, da to ni res. Večerja je za nas popolnoma neekonomska kategorija. Če ne bi imeli malic, tudi večerje ne bi imeli.

Stanov.: Prej ste govorili o samoupravljanju, neinformiranosti itd. Zvečer mnogo študentov igra karte, precej kockajo... ti pa se v tako družbo ne moreš vključiti. Kulturni programi, ki jih imamo vsak mesec, so slabi, ker jih pripravljajo vedno isti študenti. Truditi se moramo, da bi zblížali čimveč študentov. S kartanjem in kockanjem to zagotovo ne bomo dosegli.

Stanov.: Včasih je bil odprt bife. Ko si se med študijem hotel malo odpočiti, si skočil v bife na kavico, si zaigral šah ali si malce pokramljal. Možnosti so v tej smeri. Ko pa so bife popoldan zaprli, se je začel pojavljati problem. Formirajo se skupinice, v sobe nosijo pijačo itd.

Popovič: Res je, da so pogoji za tako dejavnost minimalni. Standard oziroma normativi za gradnjo študentskih domov so povsem neustrezni. Sam bivalni del je sorazmerno soliden, toda ostalih prostorov, ki bi jih študent potreboval, ni. Tudi v novih domovih, ki so nekoliko boljši, je tega premalo. Vendar vse skupaj ni tako tragično, ker se le dosti naredi. Zdaj bomo imenovali še enote civilne zaščite v vsakem stolpiču, ker to zakon zahteva.

Katedra: Bi se na koncu še pogovorili o kulturi bivanja?

Popovič: Sobe so dobro vzdrževane in čiste, skupni prostori pa dosti slabše vzdrževani. Letos smo nadomestili okrog 7000 šip ipd.

Stanov.: Napačno bi bilo sklepati, da so krivi vsi študenti. V enem nadstropju je dovolj, če imamo samo enega takšnega. Večjih problemov pa nimamo.

polnih cenah, ampak so nižje kot v drugih gostinstvih in pokrivajo velik del stroškov. Pri cenah smo v stalnem inflacijskem krogu, na katerega ne moremo bistveno vplivati. Mogoče pa bi lahko vplivali na zmanjšanje raznih stroškov za popravila in drugih stroškov, vendar ne bistveno. Za primer: velike probleme in stroške smo v tem letu imeli z kotlovnico v tretjem domu, za kar niso krivi ne stanovalci ne uprava. Ta hip primerjalno ugotovljamo, da so cene naših storitev nižje kot v Ljubljani. Ljubljana ima navidežno nižjo ceno, vendar preračunano na 12 mesecev, pri nas pa stanovalci plačujejo le 10 mesecev. Glede na to, da poletnega turizma nimamo, smo prišli na idejo, ki jo večina študentov podpira, da bi tudi naši stanovalci plačali 12-mesečno stanarino. Jasno, takrat bi študent imel sobo na voljo vse leto.

Katedra: Torej, cena sobe in prehrane je ekonomska in je lahko nižja le s pogojem, da so nižji stroški. Koliko ste stanovalci informirani o načinu ugotavljanja cen in kaj menite o teh stroških?

Popovič: Dovolite, da dodam še nekaj. Stanarina je vezana samo na domski sektor in cena obroka je vezana samo na sektor družbene prehrane. Ni prekrivanj. Oba sektorja morata priti z računom na čisto, oba dasta enako udeležbo za skupne službe. Možno je mesečno ali letno prelivanje, ampak zaključni račun pokaže oba dela ločeno.

Stanov.: Prej ste omenili, tov. Popovič, da ste letne stroške delili na deset mesecev. To pomeni, da so študenti, ki so čez poletje ostajali v domu, plačali dvakratno ceno za dva meseca oziroma so plačali za 14 mesecev. Naše predsedstvo je to pred kratkim ugotovilo in dalo predlog, da plačujemo vseh dvanajst mesecev, s tem da študent obdrži sobo tudi čez poletje. Uprava je za to vedela že dosti prej in nič ni naredila. Zakaj?

Popovič: Dejstvo je, da so tisti, ki so ostajali čez počitnice, plačali nekaj več, zato pa so drugi plačali nekaj manj. Do teh podatkov smo prišli komaj lani spomladi, ker je tudi vodilno osebje v domovih relativno novo. Res je, da takšen način obračuna do tistih, ki so ostajali v domu celo leto, ni pošten. Vendar je treba misliti na to, da so ti študentje povzročili dodatne stroške in da so dalj časa potrebovali storitve kot drugi.

Stanov.: Na prvi delegatski konferenci in na prvi seji predsedstva smo se zmenili za to, da se raziščejo možnosti prehoda na 12-mesečno plačevanje stanarin, s tem, da bi nam uprava predložila plan cen. S tem novim predlogom bi se v bazi odločili, kako bomo plačevali v prihodnje.

Popovič: Kalkulacije moramo natančno izračunati. Za orientacijo imamo cene ljubljanskih ležišč. Tamkajšnji stanovalci plačujejo

Katedra: Če lahko sklepamo, obstaja določeno nezaupanje ne le delu uprave ampak delu lastnih delegatov.

Popovič: Zaradi izredno hitre menjave teh delegatov in dobrega informiranja. Letošnje predsedstvo na primer ne ve, kaj je delalo lansko. Ni kontinuitete dela.

Stanov.: Nimamo niti skupnih prostorov, v katerih bi predsedstvo imelo seje, arhiv ipd. Vemo namreč, da se določene stvari vsa leta ponavljajo. No, nekaj se le izboljšuje. To da pri bistvenem se nam običajno zatakne. Potem pa je videti, kot da nič ne delamo. Jasno nam je, da družbenopolitično delo v domovih ni na zavirljivi ravni. Zveza socialistične mladine ne dela najbolje, zveza komunistov še manj. Komunisti in mladinci bi morali biti aktivni naprej v naseljih, kot je to v Ljubljani, pri nas pa obratno. Tudi izvoljeni delegati ne delajo tako, kot bi morali. Iz izkušenj vemo, da je vsak najglasnejši takrat, ko ga tare neki osebni problem. Če imamo določen problem v enem domu, ta problem stanovalcev drugih domov ne zanima.

Katedra: Ugotavljati dejstva ni težko. Kje so vzroki za nedelo?

Stanov.: To je širši družbeni problem. Nimamo ga samo mi v študentskih domovih.

Popovič: Ta problem je prisoten tudi na ravni federacije. Mladina dela le formumsko. Eni so preveč obremenjeni, in potem hitro nehajo delati. Večina pa niti ne poskuša.

Stanov.: Glede neinformiranosti bi tukaj še nekaj pripomnil. V treh starih domovih nimamo nobenega prostora, kjer bi se zbirali. Vemo, da imamo bife odprt samo dopoldne. Vemo tudi, da je dopoldne študentarja v šolah. Popoldne pa nekaj časa študiraš, nakar se moraš odpočiti, razvedriti. Potem pa študenti hodijo po gostilnah. Prej si šel v naš bife, si se kaj pogovoril, informacije so se še isti dan razširile.

Popovič: Potem je treba predlagati, da se bife ponovno odpre. Dejansko je čutiti, da nimamo skupnih prostorov, kjer bi se študenti zadrževali. Večnamenski objekt zares nujno potrebujemo. No, ugotavljamo, da se nekaj le naredi. Predsedstvo opravlja svojo funkcijo. Samo če bi bila boljša povezava z bazo. Pogovarjamo se le, kadar so kakšni problemi, morali bi pa kontinuirano sodelovati tudi takrat, ko nimamo kakšnih večjih problemov.

Katedra: Zanima nas, zakaj se malo študentov hrani v študentski menzi?

Popovič: Prvič zato, ker imajo stanovalci takšen komfort, da si obroke sami pripravljajo v kuhinjah, ki so po nadstropjih. Drujič

PO OKROGLI MIZI

Kaj dodati temu, kar ste ravnokar prebrali? Morda le to, da smo za okroglo mizo planirali dve strani, naredili smo komaj eno. Od 27 tipkanih strani je za objavo le šest. Ta podatek jasno priča o kvaliteti pogovora.

Iz teksta bi se dalo sklepati, da stanovalci nimajo velikih problemov da so v glavnem informirani in zelo nezainteresirani. Razen takrat, ko pride do podražitve, zmanjka tople vode ipd. Vse do takrat jih nič ni briga. Ko pa ugotovijo, da so pozno reagirali, obtožijo upravo, delegate, in tako dalje po starem.

Mogoče bomo organizirali naslednjo okroglo mizo, ko se bodo pojavili takšni problemi. Takrat se ne bomo pogovarjali o upravi, ampak izključno o samoupravi.

Uredništvo

Pričujoči izsek je narejen na temeljih, ki jih je Erich Fromm izdelal in podal v svoji knjigi *Imeti ali biti*, izdani leta 1966. V svoji obširni študiji razgrinja poglede na tedanji časovno genetski trenutek t. i. zahodne civilizacije. Korenine, ki ga pogojujejo, išče v evoluciji in revolucijah preteklosti. Pogledi, ki jih je Fromm v svojem delu formuliral, pa so danes ravno tako aktualni, še več, kažejo tendenco intenzificiranja in kompliciranja. Vsebinsko svoje razloge zaokroži v dva temeljna modusa bivanja — imetja in bitja. Pričujoči »članek« skuša predstaviti nekatere aspekte, ki so v Frommovem delu izpostavljeni, in jih navezati tudi na današnjo (in tudi na bodočo?) družbo, katere bolj ali manj ustvarjalni del smo.

Težko je iskati opozicijsko stališče Frommovim trditvam v delu *Imeti ali biti*. To delo namreč bralca prej stimulira k razvijanju, apliciranju in dopolnjevanju njegovih misli. Kondenziranost Frommova dela je razstavljiva in se ponuja kot miselno izhodišče za pristop k razumevanju časa in pojavnosti tekočega družbenega trenutka.

V odnosu subjekt — objekt (Jaz in ostalo) in subjekt — subjekt (Jaz o sebi) se kaže generična prisotnost človeka. Kakršnikoli že so ti zaključki, ki vladajo s posamezniki, nacijami ali človeštvom na tej relaciji so to vedno zaključki tudi iz dialektike: človek-družba. Te zgoščene aksiome kaže imeti pred očmi pri osvetljevanju in razreševanju zastavljene problematike.

Začnimo z opisom nepolemične pravice, da ima človek lahko stvari. Oziroma v določenem obsegu človek mora imeti določen kvantum in kvaliteto stvari, da obstaja torej, daje. Gre za zagotovitev bivanja, ki samo po sebi še nima etičnega predznaka. Vse te relativno neoporečne trditve so tudi parcialne konstituente današnjega človeka. Določena nujnost le teh je tudi zajeta v marksizmu, saj jih bistvo — delo — upošteva, »delamo stvari«.

Človek ostaja abstrahirano le eden, »stvari« pa je v proporcionalnosti iz dneva v dan več. Za materializacijo te trditve skrbi predvsem množična proizvodnja. Ozmimo se na specifičnost, v kateri te »stvari« nastajajo. Kaže ugotoviti, da je njihov nastanek ločen od ostalih, oziroma večine ostalih udeležencev proizvodnega procesa. Na primer: v razvojnih oddelkih tovarn ta hip skušajo proizvesti nov avtomobil, zobno pasto ali nalivno pero, o katerem večina ničesar ne ve. V večini primerov pa pri bodočih uporabnikih tudi ni čutili nobene potrebe po teh bodočih »stvareh«. Poudarim naj, da je za življenjsko regeneracijo družbenega tkiva danes potrebno izdelke prodati. Kako? Saj jih nevedneži sploh ne poznajo in ne potrebujejo. Problem rešujemo tako, da poženemo v tok propagandni proces, ki nas bo informiral in začel prepričevati, da izdelki potrebujemo. Izgovor si bo že izmislil — »dokazal« nam bo, da bomo mladi, moderni . . . srečni. Namen bo dosegel, ko nam bo vsadil novo, po njegovi in kakor kaže tudi družbeni interpretaciji »višjo« potrebo. Poistoveteni z novo potrebo bomo kmalu (ko in če bomo imeli denar) izpolnili željo družbi in sami sebi ter se »stvari« polastili — jo kupili. Sledil bo obljubljeni občutek »ugodja, sreče«. Razvidno je, da smo bili odtujeni v namenu in dejanju, kajti izvršili smo le končno fazo v naprej zastavljenega »družbenega« cilja. Ekvivalent za kupljeno stvar pa je bil očitno del našega plačanega bivanja (dela). Dialekt: človek — družba je v tem primeru potrjen.

Ta groba oblika posesivnega obnašanja današnjega človeka pa je le vzorec, po katerem danes prepogosto ravna naša sedanja in bodoča življenjska vsebina. Trenutna slika odnosov subjekt — okolje je prevalentna, zajeta v odnosu človek — stvari. Na tej relaciji stoji odnos lastništva, ki nas kot kuga kmalu zajame oziroma postane temeljni življenjski odnos.

Živeti in delovati v svetu »stvari« pomeni tudi misliti, dojemati, sprejemati in zavračati na temelju teh načel. Človek se je že zdavnaj definirjal kot eno, kar obstaja okoli njega pa kot tisto, kar obstaja za njega, ki pa »on ni«. Ta opredelitev pa sama po sebi še ne ustvarja nerešljivega nasprotja med jazom in ostalim. Čeprav je tukaj dialekt nasprotja prisoten, je odtujitev že storjena, kajti kot antiteza se pojavlja v odnosu, da smo sami tudi svoje okolje in obratno. Tako stanje pa je stanje »biti«, ki je edino sprejemljivo. Imeti nekaj namreč poudarja bolj količinsko adicijo kot vsebinsko vživetje. Oglejmo si pogloblje nekatere pojavnosti človekovega bivanja v sferi modusa »imeti«. Omenim naj, da izraznost kot »imam, dajem, puščam«, ki so sicer slovnično gledano aplikati, tudi tistih stvari, ki se nujno pojavljajo v relaciji s človekom, pri katerem prevladuje življenjski modus »biti«, niso vedno odločilen razlog za uvrstitev obravnavanih situacij v modus »imeti«. Vendar je povezava čestokrat prisotna. Ustavimo se na primeru avtoritete. Pri uvrstitvi le-te v sfero »imeti« moramo paziti na attribute, ki se v zvezi z njo pojavljajo. Mislim na to, da imeti avtoriteto pomeni imeti možnosti, ne pa tudi sposobnosti. Te sposobnosti so v modusu »biti avtoriteta«, obvladati problematiko, a to zavestno, hote in brez stranskih, protislovnih ciljev. Biti družbena avtoriteta pomeni, da te družba priznava, sprejema in potrjuje. V modusu »imeti avtoriteta« je najti na primer birokracijo. Razlika med obema temeljnima stanjema na področju avtoritete je torej v tem, da ima možnost imetja kot značaj enostransko in superiorno relacijo, v smislu »biti« pa gre za konstantno dogovarjanje z avtoriteto. Nasploh srečamo v sferi »biti«, doživljanje, sprejemanje, prepričano zavračanje in brezkompromisno pristajanje in dajanje, skratka biti tisto, kar delaš. Kar ni uokvirjeno. To stanje uvrščamo v kategorijo »imeti«, kjer vlada odtujenost kot temeljni odnos.

IMETI ZNANJE IN POZNATI

»Imeti znanje pomeni sprejemati in zadrževati informacijo, s katero lahko razpolagaš«. (Imeti ali biti str. 63). Poznavati pa pomeni iti pod površino in pojavnost »stvari«, jih razumeti in se z njimi do neke mere poistovetiti, da postanejo del nas oziroma obratno. Le tako je lahko zbrisan nevidni zid, ki nas dejansko ločuje od tega, kar znanje danes je. V šolah znanje »dobivamo«, ga »odnašamo« ali pa ga tam puščamo. Tretiramo ga torej kot nekaj, kar mi nismo, torej kot blago, ki obstaja ločeno od nas, samo po sebi, iz znanja smo naredili stvar in se od nje ločili. Rek: kar znaš, to veljaš, kaže popraviti v: kolikor znanja »imaš«, toliko veljaš!

BITI SREČEN — IMETI SREČO

Danes vse manj govorimo o sreči, vse bolj pa o stvareh, ki naj bi jo prinašale. Govorim v prvi vrsti o potrošniških artiklih, ki v takih pogojih, ko postanejo nosilci sreče, postanejo tudi družbeno sprejeta vrednota. Enačba med potrošniškim artiklom in srečo je torej nedvomna — tako je tudi sreča (velika ali pa le zelo majhna) postala stvar in kot takšna nam odtujena, od nas razdvojena. Enačba med srečo in stvarmi nas privede do absurdnih zaključkov, kot na primer, da več kot imamo — bolj smo srečni. Ta več in bolj nista iz nam dobro znanega zakona, prehoda iz kvantitete v kvaliteto. V proizvodnem ciklusu, kjer prevladuje modus »imeti«, je prisotna organizirana družba. Le-ta nam vsaja nove potrebe in s tem oblikuje tudi samo sebe. Samoupravljanje v okviru samega proizvodnega ciklusa kaže označiti v takih primerih kot samoupravno odtujevanje. Delavec hoče proizvod prodati, tukaj pa se poslužuje vsiljevanje potrebe — kupec pa je on sam. Torej sam sebe odtuja.

Če postane proizvodnje pretežno sredstvo za osvajanje dobrin, ki so v enačaju s srečo, kaj je potem delo? Odgovor je jasen. Nič več bistro, ampak sredstvo. Celotna veriga izgleda nekako tako: v osnovno šolo grem, da bom lahko šel na srednjo, s te pa na univerzo, ta pa bo sredstvo za dosego poklica (dela), le to pa sredstvo za denar, ta pa sredstvo za stvari. Vse razen potrošniškega artikla smo torej poimenovali kot nujno zlo, ki ga je treba prestati za dosego bistva stvari, ki naj bi nosile srečo. Seveda tudi z predvidevanjem, da so tudi potrošniški artikli dejanski izvoz sreče, so le delček našega življenja, ki nas je predragostalo.

Pa razpihajmo še nekoliko megle okoli statusnega vprašanja študentov in univerze nasploh. Ta status je družbeno normativno (pravno in etično) urejena komponenta, ki se včasih obnaša daleč od tega, kar modus »biti« je. »Imeti« status študenta štiri ali pet (več ali manj) let ne pomeni nujno tudi »biti« študent vse to obdobje. Osnovno karakteristiko stanje »biti«, ki je zavestno dajanje in sprejemanje, študent lahko realizira le z lastno subjektivizacijo v vzgojno izobraževalnem procesu, to je s študijem. Nekaj vsebinsko enakega lahko rečemo tudi za delavce v združenem delu, ki jim družba status priznava, čeprav recimo ne delajo.

Seveda zgornje ni absolutna splošnost, vendar ima v tem smislu (smislu naše tematike) svoj prostor in težo. Vztrajam na trditvi, da je modus »imeti« prevalenten odnos na mnogih družbenih relacijah. Možnost regeneracije generiranja »imeti« pa je v funkcionalnosti izobraženja, oziroma neosveščenosti posameznika in družbe kot take, ki se premalo sprašuje o smiselnosti in upravičenosti svojega početja, ki je daleč od lastne argumentacije. Modusu »imetja« pa posveča in podreja svoje napore in svoje življenjske moči, ki jih mora v svojem doseganju zastavljenih ciljev sicer zelo

premišljeno razporejati, da bi lahko reševala tekoča nasprotja, ki jih ta slepa »življenjskost« generira.

Prva faza v odpravljanju tega stanja, v soočanju z realnostjo in v njeni brezpogojni kritiki. Le zavest, ki bo njen prvi rezultat, lahko povzroči verigo družbenih procesov, ki bodo potrebni za odpravo ostoječega stanja.

Ker je modus »imeti« generalna lastnost obstoječe družbe, ga kaže upoštevati tudi pri razlagi generacijskega konflikta. Starši se pogosto sprašujejo, kaj se dogaja v njihovi mladini, ko pa ima »vse kar hoče«. Ta konflikt je prisoten tudi v visoko organiziranih družbah zahoda, kjer je materialni potencial družbe dejansko velik. Mladina pa jasno ne more hoteti tistega, kar že ima, hoče torej nekaj drugega, to je celovitejši izraz v modusu »biti«, vendar opozicijska naravnost starejših prevladuje in vsili mlademu nove, a v bistvu že stare in zgrešene vrednote. Prav nove generacije, torej tudi naša, pa morajo poiskati svoje mesto in vlogo pri ustvarjanju lastne nove biti.

Povrnimo se na temeljnost modusa »imeti«, ki zastavlja konglomerat človeka in njegovega okolja na relaciji odnosa med njim in »stvarmi«. Proces sproža generalno identifikacijo, ki ima v svoji dialektični bitnosti za logično posledico »postvaritev« človeka samega. Relacija subjekt-subjekt je enaka relaciji stvar-stvar. Seveda postane tako pojmovanje oziroma naravnost tudi medčloveški t. j. družbeni odnos. Kajti pojmovanje sočloveka je mutirano v pojmovanje le tega kot objekta—stvari. Na taki relaciji je negirana humanistična vsebina človekove bitnosti. Skratka »imetniški« modus postavlja pod vprašaj etično naravnost marksizma.

Na premici človekovega razvoja zavesti pa je trenutno stanje v vlogi padca. Subjekt je zaradi svoje družbene naravnosti postal odtujen od samega sebe kot od stvari. »Imeti« kot temeljna forma stanja človekove biti predstavlja protistališče nadaljni družbeni humanizaciji in medsebojni konstruktivni integraciji, ki pa je v današnjem trenutku edina alternativna zasnova rešitve. Seveda zahteva odprava obstoječega tudi bistven poseg v ekonomsko sfero družbene dejavnosti, ki je po jakosti vlogi neposredni nosilec današnjega modusa »imeti«. To zahteva večjo vsebinsko osveščenost neposrednih udeležencev delovnega procesa, ki so v naši družbi globalni usmerjevalci le-tega. Na dnevni red postavljam vprašanje bistveno gibanje osveščenosti proletariata, ki je v vlogi nosilca tekočih in bodočih procesov današnje družbe. Sele ko proletariati osvoji, se identificira s temelji začel modusa »biti«, je mogoče ugotoviti spremembo stanja družbene stvarnosti. Proceduralna realiteta pa kot rečeno nalaga tako usmeritev najprej družbeno v tem trenutku najbolj zavestnim (zlasti organiziranim) silam, v katerih je opaziti premajhno iskanje konkretnih rešitev v smeri stanja »biti«.

Martin Bertok

